

Конвенција Савета Европе о спречавању и сузбијању насиља над женама и насиља у породици (Истанбулска конвенција): Питања и одговори

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Насиље над женама представља структурни и глобални феномен који не познаје друштвене, економске или државне границе. То је озбиљно кршење људских права које и даље у знатној мери остаје некажњено. Жене се у Европи свакодневно психички и физички злостављају у „сигурности“ сопствених домова, прате се, узнемиравају, силују и сакате, породице их приморавају на брак или бивају стерилисане против сопствене воље. Примерима насиља над женама нема краја, а његовим жртвама нема броја. Националне и европске анкете и кампање за подизање свести показале су колико су насиље у породици и сексуално насиље распрострањени. Открића покрета ‘#MeToo’ широм Европе бацили су светло на степен сексуалног злостављања жена и потешкоће са којима се жене које би желеле да говоре против њега суочавају. Многе жене су превише заплашене или се стиде да потраже помоћ, а понекад своју тишину плаћају властитим животом. Оне које проговоре не чују се увек. Насиље у породици је још један превише уобичајен облик насиља који углавном погађа жене, али и мушкарце, децу и старије. Мало починилаца се изводи пред лице правде, а још мање њих бива осуђено.

■ Преузимајући своју водећу улогу у заштити људских права, Савет Европе је усвојио Конвенцију о спречавању и сузбијању насиља над женама и насиља у породици (Истанбулска конвенција). Истанбулска конвенција је широко призната као најсвеобухватнији правни инструмент за спречавање и борбу против насиља над женама и насиља у породици као кршења људских права. Откад је отворена за потписивање 2011. године, добила је значајну подршку на свим нивоима, укључујући националне, регионалне и локалне власти, јавност, парламенте, друге националне, регионалне и међународне организације за људска права, организације цивилног друштва, медије и академске институције. Додељене су јој националне и међународне награде због њене визије да жене и девојчице треба да буду заштићене од насиља.

■ Ступила је на снагу 2014. године — само три године након усвајања, указујући тиме на потребу држава чланица за правно обавезујућим уговором који ће их водити у напорима да окончају родно засновано насиље, као и на њихову политичку посвећеност начелима и вредностима садржаним у Конвенцији.

■ Упркос јасно дефинисаним циљевима Конвенције, озбиљности појаве и њеног утицаја на жртве и друштво, одређен број верских и ултраконзервативних група последњих година шири лажне наративе о Конвенцији, нарочито о појму „рода“ садржаног у тексту. Та искривљена представљања морају се обелоданити и исправити наглашавањем циљева Истанбулске конвенције: искорењивања насиља над женама и заштите женских људских права.

КОЈИ СУ ЦИЉЕВИ ИСТАНБУЛСКЕ КОНВЕНЦИЈЕ?

■ Окончање насиља над женама и насиља у породици мора бити важан политички циљ сваке владе која је посвећена заштити људских права свих. Током протеклих 30 година предузети су многи важни кораци у бројним државама чланицама Савета Европе, али постојећи закони често се недовољно примењују, службе за жртве и даље су недовољне или се неадекватно финансирају, док превладавају сексистички ставови. Штавише, закони и подршка који су доступни разликују се у великој мери од једне земље до друге, стварајући огромне разлике у заштити.

■ Истанбулска конвенција захтева од влада које су је ратификовале да предузму свеобухватан скуп мера за сузбијање свих облика насиља над женама и насиља у породици. Свака одредба Конвенције има за циљ да спречи насиље, пружи помоћ жртвама и обезбеди да се починиоци доведу пред лице правде. Она захтева инкриминацију и правно санкционисање различитих облика насиља над женама, нпр. насиља у породици, праћења и узнемиравања, сексуалног узнемиравања и психичког насиља. Означавање насиља над женама правим именом и знање да је реч о злочину помоћи ће да се оно оконча.

■ Израда Конвенције која садржи скуп правно обавезујућих стандарда за већу заштиту и подршку важан је корак ка свеобухватном и усклађеном одговору како би се свим женама осигурао живот без насиља.

КОЈА ЈЕ ДОДАТА ВРЕДНОСТ ИСТАНБУЛСКЕ КОНВЕНЦИЈЕ?

■ Конвенција јасно ставља до знања да се насиље над женама и насиље у породици више не могу сматрати приватном ствари, али државе имају обавезу, кроз свеобухватне и интегрисане стратешке документе, да спречавају насиље, штите жртве и кажњавају починиоце. Прихватањем Конвенције, владе се обавезују да измене законе, спроведу практичне кораке и издвоје средства како би се усвојила нулта толеранција према насиљу над женама и насиљу у породици. Спречавање и сузбијање таквог насиља више није ствар добре воље већ правно обавезујућа дужност. Тиме се помаже жртвама широм Европе и другде.

■ Осим наметања законских обавеза, Конвенција такође друштву као целини шаље важан политички сигнал да су насиље над женама и насиље у породици неприхватљиви. Њена визија је да се баци светло на стварност многих жена и девојака које доживљавају насиље, да подигне свест и дугорочно промени менталитет.

ДА ЛИ СЕ ИСТАНБУЛСКА КОНВЕНЦИЈА ОДНОСИ САМО НА ЖЕНЕ?

■ Не. Конвенција се углавном односи на жене јер обухвата облике насиља које жене доживљавају само зато што су жене (присилни прекид трудноће, полно сакаћење) или које жене доживљавају много чешће него мушкарци (сексуално насиље и силовање, праћење и узнемиравање, сексуално узнемиравање, насиље у породици, присилни брак, присилна стерилизација). Ти облици насиља резултат су неравноправних односа снага мушкараца и жена и последица дискриминације жена.

■ Међутим, мушкарци такође доживљавају одређене облике насиља који су обухваћени Конвенцијом, као што су насиље у породици и присилни брак, иако ређе и обично у мање озбиљним облицима. Конвенција то препознаје и подстиче стране потписнице да примењују њене одредбе на све жртве насиља у породици, укључујући мушкарце, децу и старије. Државе могу изабрати да ли ће примењивати Конвенцију на ове жртве насиља у породици или не.

ЗАШТО ИСТАНБУЛСКА КОНВЕНЦИЈА ГОВОРИ О „РОДНОЈ ПРИРОДИ“ НАСИЉА НАД ЖЕНАМА И НАСИЉА У ПОРОДИЦИ?

■ Конвенција говори о „родној“ природи насиља над женама или о „родно заснованом насиљу“ јер се бави облицима насиља који су усмерени против жена зато што су жене и/или који несразмерно погађају жене (види горе). То је такође разлог зашто се насиљем над женама и насиљем у породици није могуће бавити без разматрања питања родне равноправности.

■ Сходно томе, у Конвенцији се искорењивање насиља над женама и насиља у породици формулише у контексту постизања *de jure* и *de facto* родне равноправности. Њена Преамбула препознаје структурну природу таквог насиља, која је уједно и узрок и последица неравноправних односа снага између жена и мушкараца и која ограничава пун напредак жена.

■ Истанбулска конвенција не захтева да се „укину разлике“ између жена и мушкараца нити подразумева да су жене и мушкарци „исти“ или да треба да буду „исти“. Међутим, Конвенција захтева деловање ради супротстављања идеји да су жене инфериорне у односу на мушкарце. Предрасуде, стереотипи, обичаји и традиције заиста и даље фаворизују мушкарце у многим околностима, нпр. у приватној и јавној сфери, политичком животу, на послу, у образовним системима, при пријављивању кривичних дела полицији или у судници. То женама отежава откривање искустава насиља и онемогућује поштовање њихових права.

ЗАШТО ИСТАНБУЛСКА КОНВЕНЦИЈА САДРЖИ ДЕФИНИЦИЈУ „РОДА“?

■ Конвенција поставља обавезу спречавања и борбе против насиља над женама у шири оквир постизања равноправности између жена и мушкараца. Стога су њени састављачи говорили о односима између жена и мушкараца и њиховим улогама и атрибутима у друштву те су сматрали да је важно да понуде дефиницију појма „род“. Сврха овог термина није да замени биолошку дефиницију „пола“, као ни појмове „жене“ и „мушкарци“, већ да нагласи колико различити видови неравноправности, стереотипи и – последично – насиље немају своје извориште у биолошким разликама већ у друштвеним конструктима, тј. ставовима и перцепцијама о томе шта жене и мушкарци јесу и шта треба да буду у друштву.

■ У члану 3(с) објашњава се да су „род“ „друштвено обликоване улоге, понашање, активности и особине које одређено друштво сматра прикладним за жене и мушкарце“. Истраживања су показала да одређене улоге или стереотипи репродукују нежељену и штетну праксу и доприносе да насиље над женама буде прихватљиво. Стога се у члану 12(1) искорењивање предрасуда, обичаја, традиција и других поступака који се заснивају на идеји о инфериорности жена или стереотипним родним улогама формулише као општа обавеза спречавања насиља. С друге стране, разумевање утицаја таквих предрасуда, обичаја и традиција омогућава владама да усвоје „родно разумевање“ насиља, као што то захтева Конвенција.

■ Дефиниција појма „род“ такође помаже да се разуме дефиниција „родно заснованог насиља над женама“, тј. „насиља које је усмерено против жене зато што је жена или које несразмерно погађа жене“, како је дефинисано у члану 3(d).

■ То није први пут да се појам „род“ појављује у међународним правним инструментима. Међутим, потешкоће око превођења термина „род“ и његово разликовање од појма „пол“ на језицима који немају тачан еквивалент понекад се користе за подстицање контроверзи око Конвенције и њених импликација. Такве потешкоће не могу постати изговор за одбацивање Конвенције или препрека за њену примену: Конвенција не захтева прилагођавање домаћих правних система како би се у њих увела употреба термина „род“, већ објашњава сврху мера које она од држава тражи да их усвоје и спроводе. Конвенција је већ ратификована и примењује се у земљама које користе језике у којима не постоји тачан еквивалент појма „род“ (језике који припадају различитим језичким групама, нпр. германској, романској, словенској, итд.), а да то не доводи до контроверзи.

ДА ЛИ ЋЕ ОБЕЗБЕЂИВАЊЕ ВИШЕ ПРАВА ЗА ЖЕНЕ ПРЕДСТАВЉАТИ ПРЕТЊУ ПОРОДИЦАМА?

■ Циљ Конвенције није да регулише породични живот и/или породичне структуре; зато она и не садржи дефиницију „породице“ нити се залаже за одређени тип породичног окружења. Конвенција захтева од влада да обезбеде сигурност жртава које су изложене ризику код куће или су угрожене од стране чланова породице, супружника или интимних партнера, што је, нажалост, најчешћи облик насиља.

■ С обзиром на то да је циљ Конвенције бављење насиљем над женама и насиљем у породици где год се оно дешава, то не ограничава њену примену на законски венчане partnere, већ је проширује на све partnere, у браку или не, без обзира на то да ли су истог или различитог пола. Ниједна група жртава није искључена из заштите по основу брачног статуса или по било ком другом основу дискриминације обухваћеном Конвенцијом.

■ Конвенција настоји да свима који живе у вези у којој се јавља злостављање пружи сигурност, заштиту и подршку и могућност поновне изградње живота без насиља. То је

посебно важно када у вези постоје и деца јер је присуствовање злостављању у кући такође веома штетно. Оно има дуготрајне последице на децу, због чега Конвенција приоритет даје безбедности над старатељским правима у породицама нарушеним насиљем. Истанбулска конвенција не доводи у питање предности заједничког старатељства, али циљ јој је да осигура да контакт са дететом не угрожава права и безбедност жртава и деце. Стварна претња породицама јесте само насиље, а не мере чији је циљ да се заштите и подрже његове жртве.

ШТА ИСТАНБУЛСКА КОНВЕНЦИЈА КАЖЕ О РОДНИМ СТЕРЕОТИПИМА И ОБРАЗОВАЊУ?

■ Репродуковање родних стереотипа у образовању значи ограничавање развоја природних талената и способности девојчица и дечака, њихових образовних и професионалних избора, као и њихових животних прилика. Образовање које деца добијају значајно утиче на то како она размишљају о себи и својим вршњацима и како међусобно реагују са другим полом. Ништа од онога што се предаје у образовним установама не сме да наводи младу генерацију да верује да су родна дискриминација и насиље над женама прихватљиви.

■ Због тога Истанбулска конвенција настоји да кроз образовни сектор подстиче вредности родне равноправности, међусобно поштовање и ненасиље у међуљудским односима, нестереотипне родне улоге, право на лични интегритет и свест о родно заснованом насиљу и потреби да му се супротставља (члан 14). Подучавањем деце таквим вредностима помаже им се да постану демократски грађани који поштују друге. Оно на њих не утиче у погледу њихове сексуалне оријентације или родног идентитета.

■ Састављачи Конвенције сматрају то важним аспектом спречавања насиља над женама јер се ставови, уверења и обрасци понашања обликују веома рано у животу. Подучавање горенаведеним вредностима у формалном и неформалном образовању може у великој мери допринети неприхватљивости насиља над женама. Члан 14 нуди максималну флексибилност државама чланицама јер је одлука о томе када и како да понуде такво подучавање у оквиру њиховог дискреционог права.

■ Уклањање родних стереотипа није исто што и одбацивање свих традиција и обичаја. Преношење обичаја или веровања с поколења на поколење важно је за обликовање нашег идентитета. Међутим, неки обичаји и традиционална пракса штетни су по жене и девојке и могу их изложити ризику од насиља. Стога циљ мора бити деконструкција стереотипа који утичу на жене и мушкарце а на које се позива да би се оправдале такве штетне традиције. Овде је реч о томе да се осигура да жене и девојке буду сигурне у својим породицама и у свим другим окружењима, а не о томе да се „од дечака тражи да се облаче или играју као девојчице“ и обрнуто.

КАКАВ ЈЕ СТАВ ИСТАНБУЛСКЕ КОНВЕНЦИЈЕ ПРЕМА ПИТАЊИМА СЕКСУАЛНЕ ОРИЈЕНТАЦИЈЕ И РОДНОГ ИДЕНТИТЕТА?

■ Истанбулска конвенција не поставља нове стандарде у вези са родним идентитетом и сексуалном оријентацијом, укључујући правно признавање истополних парова.

■ Начело недискриминације по основу родног идентитета или сексуалне оријентације заснива се на законским обавезама које проистичу из других правних инструмената, пре свега Европске конвенције о људским правима (члан 14: забрана дискриминације, Протокол бр. 12) и праксе Европског суда за људска права (в. нпр. *Oliari* против Италије, 2015, *Ratzenböck* и *Seydl* против Аустрије, 2017) као и Препоруке Савета Европе (2010) 5 Комитета министара државама чланицама о мерама за борбу против дискриминације на основу сексуалне оријентације или родног идентитета.

■ Истанбулска конвенција забрањује дискриминацију по многим основама, укључујући родни идентитет и сексуалну оријентацију (члан 4, став 3). Тиме се обезбеђују заштита и подршка свим жртвама насиља, без обзира на њихове особине. Примена одредаба Конвенције без икакве дискриминације по основу родног идентитета значила би, нпр., обезбеђивање да родни идентитет трансродних особа не треба да их лишава подршке и зајамчене заштите у вези са насиљем у породици, сексуалним нападом, силовањем или принудним браком. Исто важи за жене у истополном односу, тако да све жене, укључујући лезбејке и бисексуалне и трансродне жене, имају приступ нпр. склоништима за заштиту од насиља у породици и право на живот без насиља. То може да укључује и геј мушкарце суочене са насиљем у породици.

ВРЕМЕ ЈЕ ДА СЕ ПРЕКИНЕ СА СПЕКУЛАЦИЈАМА И ДЕЗИНФОРМАЦИЈАМА О ИСТАНБУЛСКОЈ КОНВЕНЦИЈИ

■ У Истанбулској конвенцији нема тајних порука или „скривених намера“. Истанбулска конвенција је резултат дугих преговора који су довели до њеног усвајања консензусом од стране свих држава чланица Савета Европе. Она се заснива на испробаним и доказаним стратегијама и законодавству који су дали позитивне резултате на нивоу држава чланица.

■ Њени циљеви су јасно наведени у члану 1: спречавање насиља над женама и насиља у породици, заштита од њега и кривично гоњење његових починилаца. Такво деловање значи бављење главним изворним узроцима: облицима неравноправности између жена и мушкараца у нашим друштвима. Стога Конвенција садржи неколико одредаба којима се оспоравају тврдокорне идеје о инфериорности жена у односу на мушкарце и о улогама које жене и мушкарци треба да врше као и о томе какво њихово понашању треба да буде у приватној и јавној сфери.

■ Са тог становишта, Истанбулска конвенција не настоји да прогура некакав план који би „угрозио“ друштвено ткиво и вредности појединих друштава. Она такође женама или мушкарцима не намеће никакве животне изборе. Без обзира на то да ли неко жели да буде старатељ, родитељ или да се одлучи за некакву бриљантну каријеру, Конвенција никога не обавезује на то да усвоји одређени животни стил. Она се, међутим, супротставља покушајима који имају за циљ:

- ▶ ограничавање жена и мушкараца на традиционалне улоге и последично сужавање њиховог личног, образовног и професионалног развоја и животних прилика уопште;
- ▶ оправдавање и одржавање патријархата, историјских односа моћи мушкараца над женама, као и сексистичких ставова којима се спречава напредак родне равноправности;
- ▶ противљење идеји да жене имају право на живот без насиља.

СМИСАО ПОТПИСИВАЊА ИСТАНБУЛСКЕ КОНВЕНЦИЈЕ: УЈЕДИЊЕНИ РАДИ ОКОНЧАВАЊА НАСИЉА НАД ЖЕНАМА

■ Истанбулска конвенција већ врши позитиван утицај на животе жена широм Европе. Тражење од влада да спрече насиље над женама, заштите и подрже жртве и казне починиоце у свеобухватном напору да се такво насиље оконча значи вратити жртвама њихово достојанство, вредност која је најважнија у складу са Европском конвенцијом о људским правима (У.У. против Турске, 2015), и померити деловање на обезбеђивању основних људских права жена из сфере милосрђа у центар државне политике.

■ Истанбулска конвенција је покренула и довела до значајних промена у законодавству, успостављања нових и бољих служби за жртве, издвајања средстава и интензивирања напора усмерених на обуку. Конкретни примери земаља које примењују Конвенцију укључују: усвајање закона којима се уводе нове дефиниције праћења и узнемиравања и сексуалног узнемиравања; мењање дефиниције силовања тако да се она заснива на недостатку сагласности, а не на доказу о употреби силе; успостављање „координисаних одговора заједнице“, при чему ће стручњаци којима се жртве обрађају упућивати случај мултидисциплинарном тиму како би се осигурала подршка; стварање телефонских линија на државном нивоу које ће функционисати 24 сата дневно седам дана у недељи како би се жене усмериле на саветодавне службе које су им најближе; успостављање склоништа од насиља путем јавног финансирања у подручјима где раније нису била доступна; увођење насиља над женама у наставне програме различитих високошколских студија (право, медицина, сестринство, психологија, друштвене студије, итд.); пружање посебне обуке судијама, тужиоцима и адвокатима како би се унапредио приступ жена заштити и правним лековима.

■ У општијем смислу, Истанбулска конвенција је створила подстицај за боље правне оквире, службе и разговор о насиљу које доживљавају жене и девојчице и о томе како се оне могу подржати и оснажити. Стручњацима на свим нивоима (снаге реда и мира, социјалне службе, саветовалишта и службе подршке. итд.) користио је овај нови импулс и код њих је видљив виши ниво свести за то питање. Потреба за деловањем је стварна. Искорењивање насиља над женама треба да буде циљ који нас све уједињује.

Конвенција Савета Европе о спречавању и сузбијању насиља над женама и насиља у породици: спречавање насиља, заштита жртава и процесуирање починилаца у борби против овог озбиљног кршења људских права.

www.coe.int/conventionviolence
conventionviolence@coe.int

www.coe.int

Savet Evrope je vodeća organizacija za ljudska prava na kontinentu. Obuhvata 47 država, od kojih su 28 članice Evropske unije. Sve države članice Saveta Evrope potpisale su Evropsku konvenciju o ljudskim pravima, sporazum čiji je cilj zaštita ljudskih prava, demokratije i vladavine prava. Evropski sud za ljudska prava nadgleda primenu Konvencije u državama članicama.

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE